

Szindbád holdudvarában

*Mindent szeretett, ami hazugság,
illúzió, elképzelés, regény...*

Az őszi széllel a kriptájából elszökdő álomhajós első elhagyott kedveseit kereste föl, a hervatag, drága és ábrándos nőket, akik fölött visszavonhatatlanul elmúlt az idő. Mert az idő csak a nőknél múlik el igazán a hajósról szóló korai novellák szerint...(1) Ők azok, akik lelkük mélyéig megszenvedik a mindennapos, apró szomorúságokat, az unalmas éveikben fészket rakó hazugságokat, csalásokat, önámításokat. Mélységesen elhiszik a falusi temetőkből visszatérő ködlovagok csalárd, szép szavait, a gordonkahangú férfiak mézes bókjait, s magukra maradnak velük. Igazából csak ők érzik, mennyi bánatot ont az emberre a világ: mikor örömtelen sorsuk fölött tépelődve csöndes imába kezdenek, vagy kék fátyol mögé rejtett arccal a folyók habjaiba hullanak. Hervadó, hullott szépségek szinte mindannyian: a vízpart fővenyeken pihenő öngyilkos lányok, a novemberi esővel együtt sírdogáló, megcsalt kisasszonyok, s az öregedő hölgyek, akik a hideg téli estéken, gavallérjukra várva, a bérkocsik lefüggönyözött ablakai mögött szégyenkeznek. Mindnyájan elvágynak az életükből, mint az N. N. című regényben a háztetőn járó holdkórosok, akik kivétel nélkül mind hölgyek voltak. Andalító, érzelmes, muzsikáló világot szerettek volna maguk körül: poézisből és szerelemből szőtt, halkán múló éveket. Zsongó és meleg szavak töretlen varázsát: az álmokat szépítő férfihazugságok mindennapos megvalósulását. Pedig nem is volna érdemes álmodni, ha az álmok mind megvalósulnának - sőhajtja Szindbád, aki sokszor eltűnődik kedveseinek vágyai fölött, mielőtt végleg elhagyná őket. Az ő számára a nő az élet drága tehetetlenjei maradnak - kivéve talán az egyetlen Boldogfalvinét, aki a kisvárosi fogadó ócska kanapéján maga is vidám hazugságokat duruzsolt az álmétkodó hajós fülébe.

Mert a hazugságtól nem szenvedni kell, hanem szeretni őket: varázsukért, hangulatukért, mesék és titkok fonalait rejtő, magukban való szépségükért. Mélyen elmerülni bennük, mint a korai hóesésben (2). Szindbád nagyon szerette a hazugságokat. Életének talán legszebb emlékei voltak azok a percek, amikor holdas éjjeleken, a templomok falainál térdepelve, gyöngéd fogadalmakat tett ábrázoló kedveseinek. Tudta, hogy sohasem fogja megtartani ígéreteit, a pillanat kedvéért azonban mindent elfelejtett. Csodálatosan szépeket tudott hazudni, és bűvös szavai előtt mindig megnyíltak a vágyakozó szívek. Sőhajai nyomán örömtelen szemek fényesültek ki, remegő, lágy muzsikával telt meg a lélek, és a női vállak simulásában poézis volt ilyenkor. Foszló szalagcsokrokat lebegtetett az esti szél az illatos selyemruhák peremén, amíg a bánatos arcú hölgyek elmerültek az álom csöppnyi tündérségében... Álmodásból, illúzióból, szép bolondságokból szőtt magának vigasztaló, tarka világot a hajós és mindenkit elgyönyörködtetett benne. Ennél többre nem is vágyott, pedig hosszú életet élt át, és időnként nagyon messzi tájakon utazott. A valószínűtlen, álomízű szépségeket kereste mindenütt. A piros bor színeiben és a langyos nyári estéken megszólaló tücsök muzsikájában. A női vállak ívében és az ecetfák szomorúságában. Az asztalkendőkre hímezett, régi monogramokban... Nem nagyon tudta, mi az emberi csalás és silányság; mert ezek szövevényéből is csak a néhol megvillanó, szépnék mutatkozó részletek, a poétikus színezetű rezzenések jutottak el hozzá. Ami körülötte képtelen, groteszk, visszataszító és rút volt, az mind kihullott élményeinek rostáján.

*

Imádságos alázattal kóborolt a világban a hajós, mert nagyon parányinak sejtette magát benne. Titokzatosnak és alig fölfoghatóan érzett maga körül mindent: a természet örök megújulását és az időjárás változásait (3). A kék téli estéken a templomtorony fölött szálldosó varjakon tűnődött el. Az illatos erdőben sétálva a csókok különösségén töprengett. Sokat vándorolt fatornyos fölvidéki városokban, elhagyatott dunántúli várromok között, hársfával benőtt falusi temetőkben, és semmit sem felejtett el egészen közlelől megnézni. Színek bomlottak ki előtte és áhítatos varázsok pihentek meg a tenyerében. Szélljárta, zegzugos utcákon hajózott, és sokáig figyelte, hogyan röppen föl a kiskocsmák elhagyott asztalairól a halott falevél. Az orosz határszélen járva a gesztenyés fácánsült ízén csodálkozott el. Ám élményeiben folyvást mélyen elmerült és sohasem tudott a valóság törvényeivel is megismerkedni.

Szindbád nem sejtette, hogy a világban erkölcsi normák is uralkodnak. Összeszorult torokkal figyelte a tetteik helyességén töprengő nőket a málnaszínű szalonok mélyén; ám valójában soha, egyetlen pillanatra sem értette meg őket. Ő mindig egyféleképpen cselekedett: azt tette, ami jólesett neki. Ha a friss hóeséstől étvágya támadt, nyomban a közeli vendégfogadóba sietett, hogy délutánját finom vadpecsenyék társaságában töltsse. Ha túl érett szőlők szagát sodorta felé a szél, azonnal falura utazott, hogy a szüretnél segítkezhessek. Ha elhervadt asszonyok sírvirágszagú meséire vágyott, mindjárt ablakaik alá ment s néhány történet után csöndesen elaludt a selyemkanapén. Volt álomfejtő, aranyműves, romos szőlmalmok szigorú őre, rossz arcú pénzhamisító, megátalkodott nőrabló és otthonülő családapa. Volt véghetetlenül gazdag és megalázott, elhagyatott, garastalan szegény. Látott halált, születést, esküvőt és vérlázító gyilkosságokat az őszi erdőben. És mégis: midőn százhusz esztendőskorában, jószagú öregemberként falun éldegélt, még mindig egészen értetlen szemmel nézett gazdasszonyára, aki vecsernye idején erkölcsös életre és jó magaviseletre nevelő intelmeket mormogtatott neki.

Aranyszínű és vaníliaszagú cukrászboltokban sokat üldögélt a hajós. Nézegette a falikárpitot borító, barna fotográfiaikat, a dohányszínű függönyöket, a nők selyemszalagos és pillangós cipőit, s a cukrásznő nyakában megrezenő, parányi medalliont. Díszeit, díszes burkait, öltözeit szerette ő igazán a világnak (4). Életörömtől a torkában dobogó szívvel járkált a májusi utcákon, midőn virágnilyásos időben a nők az új ruháikat vették föl. Szenvedélyesen, fölindult tekintettel figyelte a fiatal hölgyek finom, illatos ingecskéit, a negyvenesztendőss asszonyok pompás pávátollait, utazó nők zöld szoknyáját, elszegényedett grófnék gyöngyházgombos mandzsettáját, s a rózsafüzéreket morzsoló, parányi gyűrűcskéket rejtő, gyöngye asszonykezeket. Szeretett díszes szerelmi jelvényeket időnként számba venni: zsüpponokat, szalagocskákat, apró szelencéket, régi arcképeket, emlékezetes faleveleket. És szeretett elutazni a messzi városokba: ahonnan még emlékezett egy szalagcsokorra, egy csipkés zsebkendőre, egy illatra, vagy akár egy sóhajra is.

De talán mindennél jobban: elvegyülni szeretett a világban. Belesimulni bálok forgatagába, falusi lakodalmak hangulatába, temetési menetek szomorúságába. Orgonazúgásos délutánokon a budai templomokban halkán letérdepelni, s illatos májusi éjszakákon a szerenádozó ifjúsággal együtt énekelgetni. Bujkálni a liget fái közt, tavaszi szellők módjára, s az üde júniusi záporokkal együtt érkezni meg végül hervadó szerelmeseihez. Vérteljes késő őszi falevelek között hirtelen eltűnni, s ájtatos zárdanővendékek imádságaiban jönni elő, nagysokára és észrevétlenül... Hol fagyönggyé lett, hol bronzfésűvé fiatal lányok hajában, hol szélhajtotta rózsalevellé. A lehetetlen színekben pompázó, szent és megfejthetetlen élet úgy temette őt magába, akár a keleti hercegeket a kincsekkel rakott, titokzatos Ezeregyéjszaka.

JEGYZETEK

(1) *Krúdy Gyula: Szindbád ifjúsága és szomorúsága*, Budapest, 1917. Írásunk e kötet történetéhez kapcsolódik... A mese, az álom, a képzelet, az emlékezés hullámain haladó történetekben a nők tartják a valóságos élettel a legszorosabb kapcsolatot; időérzetük is többnyire a megszokott, a hétköznapi. Szeretnek, elhervadnak, csöndesen megöregszenek és meghalnak, mint minden valóságos ember... Tétova hangulataikra, bánatos tűnődéseikre különösen is figyelni szeretnénk: mintha a valóságos világon túllépni készülő Krúdy Gyula bennük fejezné ki életérzésének azt a rétegét, amelytől maga is szabadulni igyekezett. Mert az író mindennapos élményvilága korántsem volt olyan varázsos, mint a művei sejtetik. A valóság rossz és nagyon mulatságos, titkát nem ismerjük és mindnyájan egyforma keveset tudunk róla - írja Csergő Hugónak (*Krúdy világa*, 1964. 266. o.). Az élet unalmas, az emberek kicsinyes, nyomorúságos, alávaló életet élnek, hazudoznak, kedveskednek, folyton előnyös oldalukról akarnak mutatkozni. A szokásos undorodás fog el - írja első feleségének (*Krúdy világa*, 1964. 142. o.). Közvetlen, nyers valóságélményei ezek az írónak, aki olykor céltalannak és bevégtetnek érzi az életét (*Krúdy világa*, 1964. 382. o.). Innen lép tovább, a világból csupán a jóleső élményekkel törődve hangulateltel és álomszerű mozzanatokkal, mesés, poétikus, tündéri rezzzenésekkel... Nőalakjai viszont, szép emlékek gyérülő fényei között, egyre közelebb kerülnek a fájdalmas, sivár, hétköznapi valósághoz.

(2) Gyönyörű novellák sugallják ezt, szinte valamennyi történet a *Szindbád ifjúsága és szomorúsága* című kötetből. Maga az író is sokat szenvedett az életét körülfontó csalásoktól és hazugságoktól: amíg meg tudta pillantani a bennük rejtőző költészetet. Mert a sűrű hazudozásban a világ csöndesen átrendeződik: miközben hangulatok, dallamok, színek kélnek életre a sodrán. Apró varázskörök születnek az újszerűen összekapcsolódó valóságselemekből: melyekbe jólesik beletemetkezni. Ismeretlen ízű élmények igézik meg a hazudozókat, ha a valótlan bűvöletébe lényük gazdagodásáért hullanak. Titkos örömök, a mesék intimitása... Hiszen az ember szépnek érezheti azt is, amit nem tart igaznak.

(3) Krúdy korában több filozófia is fölmérhetetlennek és kiismerhetetlennek látja a külvilágot, tragikusan kiszolgáltatottnak és végtelenül gyengének, gyarlónak ítéli az embert. Schopenhauertől Kafka hőseiig regényalakok és eleven emberek egész sora éli meg ezeket az érzéseket, szenvedve, szomorúan... Szindbádnak a külvilág titokzatosága, beláthatatlan szövevényessége azonban inkább csak örömeiket okoz: színes események, színpompás életjelenségek sokaságát sodorja elé, amelyekben jóízűen elgyönyörködik. Az ember parányiságának és gyöngeségének az érzete sem nyomasztó a számára: inkább elfeledett, régi, gyermeki szemét nyitja meg, melyek csöndesen csodálkoznak rá az élet ezernyi mozzanatára...

(4) S mindez újabb negatív élménykörök átélésétől óvta meg... A hajós tudatában a hagyományos halálélmény például szinte egészen széttöredezik. Halálesetek látásakor Szindbád önkéntelenül is a jelenlévő színekben, villanásokban, rezzzenésekben, apró részletek izolált szépségében merül el: az események valódi arca ismeretlen marad előtte. Gyönyörűségek, különös hangulatok forrása lesz számára a halál, amelynek embersújtó erejét szinte egyáltalán nem érzékeli. Csöndesen fölbomlik tudatában a hagyományos emberi időélmény is. Elgyönyörködései, áhított élményei állandó, önfeladt szédületében élve sokszor szinte egyáltalán nincs sejtelve a mindennapos, gépies időmúlás alakulásáról. Hiába kondul délidőben tizenkettőt a toronyóra, hiába tűnnek föl deresedő hajszálok a hajós halántékán, hiába hervadnak el körülötte a hölgyek: hangulatokra, lírára, poézisra talál rá ezekben a mozzanatokban is, és nem az emberen elmúló idő nyugtalanító jelzéseire... Eképpen fejlődik Szindbád, lassan, csöndesen, varázsos erejű emberalakká. Olyanná, aki attitűdjével széppé és emberi érdekűvé szelídíti az élet riasztóan abszurd jelenségeit is. Olyanná, kit a létezés keményen emberellenes erőinek, a pusztulásnak, az időmúlásnak, az öregedésnek, az emberi parányiságnak és silányságnak nemhogy megszenvedtetni - még megrezzenteni sem sikerül igazán.